

CHIN-TAO WU
Kültürün zelletirilmesi
1980'ler Sonrasında Şirketlerin Sanata Müdahalesi

CHIN-TAO WU 1997'de University College London'da sanat tarihi dalında doktora derecesi aldı. *New Left Review*, *New Statesman*, *Kunst und Politik*, *Art China* gibi dergilere yazdığı yazılarda ve çeşitli konferanslarda sunduğu bildirilerde Şirketlerin sanata müdahalesi, sanatın siyasetle ilişkisi, tüketim kültürünün sanat müzeleri üzerindeki etkisi gibi konuları iŐledi. Chin-tao Wu, Tayvan'da Nanhua niversitesi'nde ders veriyor ve University College London'da onursal araŐtırmacı.

sanathayat

DİZİ EDITÖRÜ Ali Artun

Her geçen gün sanat hayatın önünde
baş eğerek öz saygısını yitiriyor.

BAUDELAIRE

İş hayatı sanattan bir sonraki adımdır...
İş hayatında iyi olmak en büyüleyici sanattır...
Para yapmak sanattır.

Andy WARHOL

CHIN-TAO WU

Kültürün Özelleştirilmesi

1980'ler Sonrasında
Şirketlerin Sanata Müdahalesi

Privatising Culture

Corporate Art Intervention since the 1980s

ÇEVİREN Esin Soğancılar

i l e t i ŝ i m

Privatising Culture (Corporate Art Intervention since the 1980s)

© 2002 Chin-tao Wu

Bu kitabın yayın hakları "Verso Edition and NLB"den alınmıştır.

İletişim Yayınları 1107 • sanat**hayat** dizisi 7

ISBN-13: 978-975-05-0356-6

© 2005 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-2. Baskı 2005-2014, İstanbul

3. Baskı 2019, İstanbul

•

DİZİ EDITÖRÜ Ali Artun

YAYINA HAZIRLAYAN Elçin Gen

KAPAK TASARIMI Özlem Özkal

KAPAK RESMİ Caravaggio, *Medusa*, 1595-1598

KAPAK FİLMİ Mat Yapım

UYGULAMA Hüsnu Abbas

DÜZELTİ Asude Ekinci

DİZİN Hasan Deniz

BASKI ve CİLT Sena Ofsett • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Bu kitabı okumaya ömrü vefa etmeyen kardeşim Chin-ho'ya
ve bu kitabı okuyamayacak olan anneme, sevgiyle...

給母親陳淑和三哥金河

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	11
1. Sunuş	15
ÖZELLEŞTİRME DÖNEMİ: KAMU-ÖZEL MESELESİ	18
ŞİRKETLER VE ŞİRKET ELİTİ	22
İŞLETME KÜLTÜRÜNÜN MEDİCİ'Sİ	26
2. Amerika'da ve Britanya'da	
Kamu Sanat Finansmanı: Ön Değerlendirme	36
AMERİKA İLE BRİTANYA'DA SANAT MÜZELERİ:	
KÖKEN İTİBARIYLA ÖZEL, UYGULAMA İTİBARIYLA	
KAMUSAL KURUMLAR	40
• Dolaylı Devlet Sübvansiyonlarının Matematiği.....	49
• Gizlenen Tasarruflar.....	53
AMERİKA'DA VE BRİTANYA'DA KAMU SANAT KURUMLARI	58
• “En Geniş Kitle İçin En Kaliteli Hizmet”.....	59
• Britanya Sanat Konseyi Koleksiyonu.....	64
• Ulusal Sanat Vakfı ve Alternatif Mekânlar.....	70

3. Devletin Sanat Alanındaki Rolünün Değişmesi	86
REAGAN VE THATCHER YÖNETİMLERİNDE	
KAMU POLİTİKASINDA GERÇEKLEŞEN DEĞİŞİKLİKLER	86
• Reagan İktidarında Sanat.....	88
• Margaret Thatcher ve Sanat Bakanları.....	95
• Nakit Teşvikler.....	107
BÜYÜK BRİTANYA SANAT KONSEYİ	
VE ULUSAL SANAT VAKFI	109
• Sanat Konseyi'nde Thatcherizm'in Egemenliği.....	110
• Frank Hodson Yönetiminde Ulusal Sanat Vakfı.....	118
ÖZEL SEKTÖR SANAT KOMİSYONU VE	
ÖZEL SEKTÖR SANAT SPONSORLUĞU DERNEĞİ	129
4. İşletme Kültürünün Bekçileri: Sanat Mütevellileri	145
AMERİKAN MÜTEVELLİ HEYETLERİ	147
• Whitney Müzesi Mütevelli Heyeti.....	152
BRİTANYA'DAKİ MÜTEVELLİ HEYETLERİ	164
• Tate Gallery.....	170
5. İşletme Kültürünü Kucaklama:	
1980'lerden Bu Yana Sanat Kurumları	206
SANAT SPONSORLUĞUNUN KURALLARI	208
SPONSORLUĞUN YÖNETİMİ	210
TEMAYÜZ	212
ŞİRKET İMAJINI CİLALAMAK	215
SANAT İZLEYİCİLERİ KİTLESİ	218
SANAT KURUMLARI	223
SEROTA TATE'E	226
CÉZANNE'LA ÖĞLE YEMEĞİ	228
KİRALIK MÜZELER	230
BENDEN SONRA TEKRARLAYIN	233
LOGO YASASI	237
KÜLTÜR ATMOSFERİNİ DEĞİŞTİRMEK	239
SANAT DÜNYASI SİGARA İÇİYOR	241
GİRİŞ ÜCRETLERİ	245

SANAT VE REKLAM	249
ABSOLUT REKLAM.....	251
6. Şirketler Sanat Ödülü Dağıtıyor.....	261
ŞAŞAALI ÖDÜLLER	262
HAZIR EGEMENLİĞE KONMAK	264
İMAJ TAZELEMELİK İÇİN NAKİT ÖDÜL.....	266
DUMAN PERDESİ.....	270
PARAYI KANALİZE ETMEK.....	274
HUGO BOSS: ÇAĞDAŞ SANAT İÇİN GİYİNMEK.....	279
• Boss Dünyanın Her Yanında.....	282
PHILIP MORRIS ATEŞİ ASYA'YI YAKIYOR.....	285
• Tavşana Kaç Taziya Tut.....	288
• Fuji Dağında Duman	291
VAN GOGH: ŞİRKETLERİN SANAT ELÇİSİ.....	293
7. Şirket Binalarında Çağdaş Sanat Vitrinleri.....	302
ŞİRKET BİNALARINDA AÇILAN KAMU KURUMU ŞUBELERİ.....	302
• Müze Dünyasının McDonald's'ı.....	303
• İmar Yasaları ve Vergi İndirimleri.....	305
• Gayri Menkul Gerçekleri.....	308
• Sansür: Dışardan ve İçerden.....	310
• Dean Clough: Pratik Ütopya.....	312
ŞİRKET BİNALARINDAKİ SANAT SERGİLERİ VE GALERİLERİ.....	317
• Boyut Önemlidir.....	319
• Büro Sergileri.....	321
• Duvar Süsü Olarak Sanat.....	323
• Şirket Sergilerinin İşlevleri.....	324
8. Şirketlerin Sanat Koleksiyonları	336
ŞİRKETLERİN SANAT KOLEKSİYONLARI	
VE VERGİ KONULARI	339
1980'LERİN YENİ SANAT HAMİLERİ.....	348
• Sanat Bankacılığı.....	354
• Hukuk ve Muhasebe Çevrelerinde Sanat.....	361

• Sanat ve İmalat.....	363
• Sanat ve Gayri Menkul.....	368
ŞİRKETLER NEDEN ÇAĞDAŞ SENET ESERİ SATIN ALIRLAR?	376
• Şirket Elitinin Rolü.....	376
• Şirketlerin Yer Değiştirmesi.....	380
• Çalışma Ortamının Güzelleřtirilmesi.....	382
• Yatırım Olarak Sanat.....	385
• İmaj Yaratmak.....	386
ŞİRKETLERİN SANAT GİRİŐİMLERİNİN MEŞRULAŐTIRILMASI	394
SANAT HAMİŐİ ŞİRKETLERİN ETKİŐİ	400
9. Sonuç: Muhafazakârlıktan Yeni-Muhafazakârlıĝa	424
CLINTON'IN SANAT KARNESİ.....	426
SANATIN KAMU BÜTÇESİNDEN FİNANSMANI İÇİN VERİLEN ÖLÜM KALIM MÜCADELESİ.....	428
MUHAFAZAKÂRLARIN YOLUNDAN YENİ İŐİ PARTİŐİ'NİN ÜÇÜNCÜ YOLUNA.....	431
BRİTANYA'DA PİYANGO.....	432
ŞİRKETLEŐMİŐ REFAH DEVLETİ.....	434
EĞLEN BRİTANYA.....	437
SANAT KURUMLARI: YAYILMA ÇİLGİNLİĝİ.....	439
• Çokuluslu Müzeler: McGuggenheim.....	441
• Britanya'da Üçüncü Binyıl Yayılması.....	453
• Saatchi Serbest Bölgesine Doğru?.....	463
Sonsöz	466
Resimler.....	473
Kaynakça.....	477
Dizin.....	495

TEŞEKKÜR

Elinizdeki kitap University College London (UCL), Sanat Tarihi Bölümü için hazırlanan bir doktora tezinden doğdu (*Kültürün Özelleştirilmesi: On Yıllık Reagan ve Thatcher Döneminde Şirketlerin Çağdaş Sanata ve Sanat Kurumlarına Müdahalesinin Çeşitli Yönleri*, 1997). Tezin hazırlanması çok uzun zaman aldı; bu süreçte gerçekleştirdiğim entelektüel keşifler bana büyük mutluluk verdi, ama bunların yanında sürekli ve derin bir yabancılaşma duygusu da yaşadım. Beyaz, aslen Avrupa-merkezci bir disiplin ve kurumsal yapı içerisinde çalışmak, marjinalleşmiş bir ırkın, marjinal bir konu üzerinde çalışan bir üyesi gibi hissetmeme neden oldu. Bu çalışmayı tamamlamış olmak, mutlaka bütün bu olumsuzlukların giderilmesi anlamına gelmiyor. Gerçi akademik sanat tarihi çalışması, tanımı gereği yalıtımcı olmaz; ama içsel yapısı, özellikle Britanya'da, büyük ölçüde statükoyla yakın olmaya devam ediyor; bu yapının neden değişemeyeceği ve neden değişmemesi gerektiği gibi sorular hâlâ yanıtlanmayı bekliyor.

Her şeye karşın, bana uzun yıllar boyunca verdiği teşvik

ve destek nedeniyle UCL Sanat Tarihi Bölümü'ne sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Üniversite çalışanları bana zaman ayırarak, sabır göstererek ve çalışmamı istediğim hızda yürütmeme olanak sağlayarak çok büyük destek verdiler. Kültürün özelleştirilmesi sürecine dahil edilen üniversitelere getirilen yeni mali kısıtlamalar, bana gösterilen bu nezaket ve anlayışı gelecekte tümünden ortadan kaldırırsa bile giderek daha zor rastlanır hale getirecek. Benim için üstlendiği güç işlerden ötürü danışmanım Andrew Hemingway'ye, soru ve sorgulamalarım her zaman yanıt veren ve bana çok çesitli konularda yardım eden Tom Gretton'a özellikle minnettarım.

1990 yılında ABD'ye gerçekleştirdiğim ilk ziyaret ve bu ülkede yürüttüğüm alan çalışması sırasındaki yardımları için Hong Li-ju ve kocası Hsing Tai-Kang'a özellikle teşekkür ediyorum. Washington DC'de geçirdiğim iki ay boyunca bana kalacak yer sağlayıp büyük misafirperverlik göstermelerinin yanında, Li-ju, beni Maryland Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü mensuplarıyla ve Tayvanlı yüksek lisans öğrencileriyle tanıştırdı. Onların kışkırtıcı soruları ve sorgulamaları, araştırmamı kendi düşüncelerim etrafında netleştirmeme yardımcı oldu. Ayrıca Washington DC'deki Ulusal Sanat Vakfı Görsel Sanatlar Programı'nın tüm personeline, özellikle Michael Faubion ve Jackie Harmon'a teşekkürlerimi sunuyorum. Bana yalnızca değerli zamanlarını ayırmakla kalmadılar, sanki bu kurumun çalışanlarından biriyimim gibi beni olağanüstü bir sıcaklık ve açık yüreklilikle karşıladılar.

Benimle görüşmeyi kabul eden ya da anket formlarımı dolduran herkese teşekkür ederim. Onların nezaketi ve işbirliği olmaksızın bu çalışma tamamlanamazdı.

Anket sorularımı hazırlarken Thames Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden Martin Roiser'in, City University Sosyal

Istatistik Bölümü'nden Angelia Dale'in, London School of Economics and Political Science'in Antropoloji Bölümü'nden Stephan Feuchtwang'ın uzman olarak önerilerini alabildiğim için çok şanslı olduğumu düşünüyorum. Özellikle Stephan Feuchtwang'a teşekkür etmek isterim. Genel olarak araştırma metodolojisi konusunda bana birkaç ders vermekle kalmadı, araştırma projemi yürütürken bana rehberlik de etti; bu nezaketi benim için özellikle değerli çünkü kendisinden ilk kez yardım istediğimde beni hemen hemen hiç tanııyordu. Anket formlarının neredeyse hepsini, postalamak üzere ABD'ye götüren Joan Carlson ile oğulları Jim ve Kevin McAuley'e de teşekkür ederim.

Ayrıca, projemin uygulanması boyunca şu veya bu şekilde bana yardım eden dostlara ve diğer kişilere teşekkür ediyorum: David Baker, Anna Bara, Sarah Douglas, Tom Griffin, Jay Heywood, Eric Moody, Gerald Vinten, Jill Walters, Marketa Zvelebil, Londra'daki British American Arts Association'dan Jennifer Williams, Ruihua Chang ve Teresa Lin (muhasibecilikle ilgili girift konularında çok yardımcı dokundu).

Taslak metni kısmen ya da tümüyle okuyarak yorumlarda bulunan Jane Beckett, Carol Duncan, Justin Dyer, Matthew McDermott, Gregory Sholette ve Julian Stallabrass'a da minnetarım. Birkbeck College'den Ian Short'a metnin İngilizcesi konusundaki yardımlarından ötürü teşekkür ediyorum.

1987-1991 dönemi için burs vererek sağladığı uzun dönemli destek için Tayvan hükümetine büyük bir minnettarlık duyuyorum. 1990'da ABD'ye gerçekleştirdiğim ilk araştırma gezisi için gereken kaynağı Londra Üniversitesi'nin Merkezî Araştırma Fonu sağladı; University College London, 1994 ve 1995 yıllarında Almanya'da ve Amerika'da düzenlenen konferanslarda konuşmam için iki kez burs verdi; ikincisi New York ve Washington DC'deki dağıtık

çalışmalarımı artık toparlamam için bir araştırma bursu da içeriyordu. East Anglia Üniversitesi'nde 1998-1999 için sağlanan J. Paul Getty doktora sonrası bursu için de çok müteşekkirim; bu burs araştırmam için Asya'ya gitmemi ve bu kitaba gerçekten uluslararası bir perspektif kazandırmamı sağladı.

Proje boyunca yalnızca duygusal desteklerini değil, çalışmamı tamamlayabilmem için mali yardımlarını da esirgemeyen Tayvan'daki dostlarıma teşekkür ediyorum: Chun-hua Chang, Shui-ping Chen, Chi-ming Ho, Vassilis Vagios, Pi-hua Wang ve Jui-yin Yu. Ayrıca, dünyanın o tarafında günlük yaşamımda bana yardımcı olanlarada: Ju-chuan Wang, Ju-chin Wang, Huei-yu Chen ve Ming-dar Tsai. Onların cömertliği ve dostluğu olmasaydı bu proje asla yaşama geçirilemezdi. Son olarak, kardeşim Chin-ho'yu ve annemi projemin tamamlandığını göremeden yitirmekten duyduğum üzüntüyü belirtmek istiyorum. Bu kitabı yazarken sık sık onları düşündüm. Britanya'da geçirdiğim uzun yıllar boyunca kendisine karşı evlatlık görevlerimi yerine getirememiş olmamı sabırla karşılayan anneme özellikle minnet duyuyorum. Bana ilgi duyduğum şeyin peşinden gitme özgürlüğünü sundu; onun kuşağından ve onun tarzında yetiştirilmiş birinin kolay kolay vermeyeceği bir özgürlüktü bu. Her şeyden önemlisi, bana projemi tamamlama kuvveti veren metaneti için ona minnettarım.

1

Sunuş

Bu kitabı “Öteki” mi yazdı? Çinli adı taşıyan birinin, çağdaş İngiliz ve Amerikan sanatı ile kültürü hakkında yazması bazılarında ister istemez şüphe uyandıracaktır. Zaten eğitime ve seçtiğim konunun gerektirdiği niteliklere ilişkin olarak pek çok kez sorgulandım. Biliyordum ki bir yabancı olarak ya eksik bilgilenmiş naif biri ya da anlatmaya hazırlandığım kültür sahnesi üzerine ayrıcalıklı bir tür bakış açısı edinmiş biri sayılacaktım. Oysa bunların hiçbiri gerçeği yansıtmıyor.

1987’de Britanya’ya geldiğimde, bu ülkede sosyal devletin sağladığı pek çok olanağın insanlar tarafından çok doğal haklar gibi algılandığını, kanıksandığını gördüm: Ücretsiz kütüphaneler, müze ve galerilere ücretsiz giriş, parasız eğitim ve hepsinden önemlisi herkese hizmet veren Ulusal Sağlık Hizmeti. Sosyal devlet anlayışından yoksun bir ülkede yetişmiş biri olarak bu tür ayrıcalıklara yabancıydım. Ne var ki ben zamanla Britanya’da sistemin nasıl işlediğini kavradıkça, saydığım bu olanakların çoğu da ortadan kalkmaya başladı: Ya sulandırılıyorlar ya da dönüştürülüyorlardı. Hatta

1996'da lisansüstü çalışmalarımın sonuna yaklaştığım sıralarda, insanların Londra Üniversitesi kütüphanesini kullanmaktan vazgeçtiklerine tanık oldum; çünkü üyelik için günde altı sterlin ödemek istemiyorlardı ya da ödeyecek güçleri yoktu. Britanya'da "işletme kültürü" denen olgunun gelişimine ilk elden tanık oldum; sosyal yaklaşımlar o denli değişti ki, bugünlerde toplumsal servetin adil yeniden dağıtımı ilkesinden söz etmek, Yeni İşçi Partili Başbakan'ın deyişiyle "muhafazakâr güçler" safına yerleştirilme riskini taşıyor.

İşletme kültürü dediğimiz olgu, 1980'li yılların başlarında iktidara gelen Reagan ve Thatcher hükümetlerinin eseri; elinizdeki kitapta, hayata geçirilmesinden itibaren Britanya ile Amerika'yı saran bu kültürün belirli bir yönü inceleniyor. Başlığının da gösterdiği gibi kitapta çağdaş kültürün, özellikle çağdaş sanatın, Atlantik'in iki yakasında özelleştirme sürecinden ne ölçüde nasibini aldığını araştırmaya çalıştım. Amerika'da ve Britanya'da şirketler yüksek kültür üzerinde hiçbir zaman bu denli hâkim olmamıştır; iş dünyasının yüksek kültüre müdahalesi hiç görülmedik bir olgu değildi, ama uygunsuz karşılanırdı. Kuşkusuz şirketler bir süreden beri sanat müzelerine ve diğer kültür kurumlarına katkıda bulunmaya başlamıştı; ama bu katkı kendilerinden talep ediliyordu; bu anlamda edilgin bir konumdaydılar. 1970'li yıllarda ise bu edilgin katkılarını sürdüren şirketler, bir yandan da çağdaş kültür söyleminin oluşturulup şekillendirilmesinde etkin katılımcılar olmaya başladılar. Ne var ki şirketler, sanata ve kültüre daha önce yalnızca ara sıra ve kısıtlı ölçüde müdahale ederken, geride bıraktığımız yirmi yıl boyunca sanatın ve kültürün tüm alanlarına müdahale etmeye başladılar; sanata şirket müdahalesi artık sürekli ve yaygın bir olgu.

1980'lerden itibaren Atlantik'in iki yakasındaki şirketler, sanat koleksiyonculuğu etkinliklerini yoğunlaştırmaya baş-

ladılar. Kendi küratörleriyle ve sanat departmanlarıyla donanmış olan günümüz şirketleri, ekonomik güçlerini kullanarak, oluşturdukları koleksiyonları yurtiçinde ve yurtdışında sergilemeye başladılar; böylece imtiyaz ve yetki açısından kamu müzeleri ve galerileriyle yoğun bir rekabete girdiler. Aynı zamanda, sanat müzelerini ve galerilerini birer tanıtım aracına dönüştürdüler: Kültür kurumlarının toplumumuzda sahip olduğu işlevi devralıp bu kurumların sosyal statüsünden yararlandılar. Şirket bünyelerinde sanat galerileri oluşturmaları, kamu müzelerinin şubelerini açmaları ya da şirket bünyesinde veya ülkenin çeşitli yerlerinde gezici sanat sergileri düzenlemeleri, şirketlerin bu alandaki hırslarının boyutunu daha net biçimde ortaya koyar: Sanki sanat gerçekten de gündelik iş pratiklerinin ayrılmaz bir parçası olmuş gibi bir izlenim yaratıyorlar. Özellikle Britanya'da, şirketlerin sanat ödülü dağıtma etkinlikleri de, biraz önce saydığımız çabaları kadar hırslı ve saldırgan. Şirketler, sanatsal çabayı ödüllendirerek kamuoyunun ilgisini çekmeye ve kendilerini açıkça çağdaş kültürün beğeni uzmanları konumuna yükseltmeye çalışıyorlar. Kısacası, iş dünyasının etkisi şu anda çağdaş sanatın her evresinde iyice ilerlemiş durumda: Üretiminden yayılmasına, alınılmasına kadar.

Şirket sermayesinin gücünün, şimdiye kadar (en azından Britanya'da) hemen hemen tümüyle kamusal alana ait olan bir konuda kullanılması, 1980'li yıllarda oluşan yeni sanat bilincinin en girift ve en şaşırtıcı yönüdür. İlk bakışta tuhaf görünen bu toplumsal gelişme çok sayıda etmenin sonucu; bu etmenlerin en önemlisi, sanat finansmanı ile ilgili politikaların değişmesi. İşte bu değişiklik, serbest piyasa politikaları ile Reagan ve Thatcher döneminin ruhu arasında dolaşsız bir bağlantı kurmamızı meşrulaştırıyor. Özellikle Britanya'da kamu politikası ile şirketlerin sanat sponsorluğu

arasında o kadar yakın bir ilişki var ki, Özel Sektör Sanat Sponsorluğu Derneği'nin yöneticisi Colin Tweedy, 1991'de, sanat sponsorluğunun Thatcherizm'in temel taşlarından biri olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmişti.¹

Kuşkusuz bu süreç ilerlemeye devam ediyor; çünkü Yeni İşçi Partisi iktidarı da, 1992-2000 Demokrat Parti yönetimi de, siyasî muhalifleri gibi serbest piyasa ilkelerine bağlı kaldı. Bu fenomenin neden böylesine uzun ömürlü olduğunu anlayabilmek için, tohumlarının atıldığı ve doğduğu siyasî ortama geri dönmemiz gerekiyor.

ÖZELLEŞTİRME DÖNEMİ: KAMU-ÖZEL MESELESİ

1980'li yıllar Amerika'da ve Britanya'da köklü bir siyasî dönüşüme sahne oldu. Sırasıyla 1979'da ve 1981'de iktidara gelen Margaret Thatcher ve Ronald Reagan, hükümette kaldıkları dönem boyunca müttefikleriyle birlikte serbest girişim doktrininin savunuculuğunu yaptılar ve siyasî söylemi büsbütün sağa kaydırıldılar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Britanya'da ve daha az ölçüde de olsa Amerika'da sosyal devlet kapitalizminin uygulanması konusunda sosyal demokrat bir uzlaşma vardı; buna göre piyasanın yanında kamu tedarik mekanizması da işliyordu. 1980'li yıllarda bunun yerine "serbest piyasa ekonomisi" olarak adlandırılan sistem saldırgan bir şekilde savunulmaya başlandı. Reagan'ın ve Thatcher'ın kamu politikaları ve ideolojik çizgileri radikaldi: Yalnızca siyasî oluşumlarda ve sosyal alanda devletin rolünü köklü biçimde değiştirdikleri için değil; kendi partileri içinde de, 1960'lı yıllarda sosyal hizmetlerin geliştirilmesini teşvik etmiş öncellerinden köklü biçimde ayrıldıkları için. "Devletin küçültülmesi", "devlet eliyle düzenlemenin kaldırılması", "özelleştirme" ve "işletme kültürü", Atlantik'in iki yakasında çeşitli biçimlerde ve düzeyler-

de dillerden düşmeyen sözcükler ve siyasetin harcıalem ideolojik malzemesi haline geldi.

Reagan ve Thatcher yönetimleri, izledikleri kamu politikalarıyla, temel ekonomik ve sosyal kurum olarak devletin yerine piyasayı yerleştirdiler ve iktidarları boyunca kapitalizmin piyasa mantığını yaygınlaştırdılar; bu gelişmeler, her iki ülkede de iş çevrelerinin aynı derecede etkili siyasî ve sosyal müdahalelere girişmesiyle paralel yürüdü.² C. Wright Mills'e göre Amerikan "iktidar eliti"nin üç temel direğinden ikisi olan iş çevreleri ile devlet arasındaki karşılıklı ilişki ortada.³ Ama Reagan ve Thatcher hükümetlerinin, iş çevrelerinin iktidarını her iki ülkede de ne ölçüde artırdığı belirsiz; bu iki hükümetin, özellikle ekonomi alanındaki politikalarının, şirketleri yöneten iş eliti tarafından nasıl şekillendirildiği ve değiştirildiği sorusunun yanıtı da net değil. Ne de olsa bu durum söz konusu hükümetlerin iş dünyasıyla arasındaki etkileşimin ve yakın ilişkilerin mantikî sonucu. İkinci soruyu yanıtlamak gerçekten bu kitabın boyutlarını aşar; bu nedenle bundan sonraki değerlendirme birinci soru üzerinde odaklanacak. Özellikle Reagan ve Thatcher'ın kültür politikaları, "kamu"–"özel" meselesinin söylem düzeyindeki inşası temelinde irdelenecek; bu çerçevedeki çözümleme büyük ölçüde "kamu" müzelerine, özellikle de sanat müzeleri ile galerilerine ilişkin sorunlarla sınırlandırılacak.

Britanya'da ulusal ve yerel yönetime ait bütün müze ve galeriler doğrudan kamu bütçesinden finanse edilir; böyle bir ülkeyle karşılaştırıldığında, Amerika'yı da kültürün kamu bütçesinden finanse edildiği bir ülke gibi ele almak ilk bakışta biraz tuhaf görünebilir. Amerika'daki sanat müzelerinin köklü ailelerin servetlerinden doğduğu, onların vârislerinin şimdi mütevellî heyetlerinde yer aldığı ve müzeleri yönettiği doğrudur. Ancak Amerikan sanat müzelerinin bu

nedenle “özel” kurumlar olduğu görüşü tartışmalı. Amerika’da özel kesimdeki hayırseverlik geleneğinin yaygınlığını biliyoruz; ama şu da bir gerçek ki, hayırseverler bu parayı sanata bağışlamasaldı çoğuna vergi olarak el konulacaktı. ABD’deki en yüksek federal gelir vergisi oranının yıllar içinde izlediğı seyre şöyle bir göz atarsak (ki bu oranların zengin sanat bağışçılarınca ödenmiş olması gerekir) bu nokta açıklığa kavuşur (bkz. Tablo 1.1). En yüksek gelir vergisi oranı Birinci Dünya Savaşı yıllarında yüzde 15’ten yüzde 67’ye sıçradı, 1920’lerde birkaç yıllığına yüzde 25’e geriledi ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yeniden yüzde 90’a yükseldi. Sanata bağışlanmamış olsaydı hayırseverlerin parasının büyük bölümü vergiye gidecekti; bu nedenle bu para, rahatlıkla dolaylı devlet sübvansiyonu olarak düşünülebilir. Sonuç itibariyle, bütün vergi mükellefleri, bireyler ya da şirketler olarak zengin sanat hamilerinin özel tercihlerinin maliyetine “ortak olmak” zorunda kalıyor.

ABD’de vergi kayıpları, yani sanatta ilgili çeşitli vergi teşvikleri ya da muafiyetleri nedeniyle kaybedilen vergi gelirleri bir süredir tartışılıyor; Britanya’da ise Thatcher hükümeti bu özel hayırseverlik olgusunun niteliğini ve bu ülkede de tam anlamıyla yaygınlaştığında doğuracağı sonuçları hiçbir zaman açıkça tartışmadı; en azından bu olgunun açıkça ortada olan toplumsal adaletsizliğini sorgulamadı.⁴ Thatcher ve müttetikleri, işletme kültürünün emrine amade bir siyasî ve sosyal atmosfer yaratma çabalarında Amerikan modeline ufuktaki tek can simidi gibi sarıldılar. Bunun sonucundaysa “Amerikalıların hayırseverlik geleneği” denen bu olguya getirilebilecek farklı yorumlar bilinçli olarak göz ardı edildi. Bu durumu hükümetin medyadaki açıklamalarında, sanattan sorumlu bakanların konuşmalarında saptayabiliyoruz – tabii birbirini izleyen Tory hükümetlerince uygulanan “kemer sıkma” politikalarının gazabına

Tablo 1.1
ABD’de en yüksek federal gelir vergisi oranları

Yıllar	En yüksek oranlar (%)
1913-1915	7
1916	15
1917	67
1918	77
1919-1921	73
1922-1923	58
1925-1931	25
1932-1935	63
1936-1939	79
1941	81
1942-1943	88
1944-1945	94
1946-1951	91
1952-1953	92
1954-1963	91
1964	77
1965-1981	70
1982-1986	50
1987	38
1988	33

Kaynak: Tax Foundation, *Facts and Figures on Government Finance*.

uğrayan sanat geliştirme kurumu çalışanlarının yaşadıklarını unutmamak gerek.

Thatcher döneminde gerçekleştirilen çoğu özelleştirme gibi, başlı başına özelleştirme sürecinin teşvik edilmesi de kısmen devlet müdahalesine ve sübvansiyonlara bağlıydı – bu her ne kadar serbest piyasa ideolojisiyle çelişse de. Kültürün özelleştirilmesi için de aynı durum söz konusu oldu. Muhafazakâr Parti, bağış yapan kişiler ya da şirketler için uygulanan vergi sistemini, taklit etmeye çalıştığı modele oranla çok daha fazla ve hızlı liberalleştirmişti; bununla yetinmeyen hükümet, sponsorluk üstlenen işadamlarına nakit teşvikler dağıtmak üzere 1984 yılında Özel Sektör Sanat Sponsorluğunu Teşvik Projesi’ni geliştirdi. Bu proje 3. Bö-

lüm'de ayrıntılı olarak değerlendirilecek; şimdilik şu saptamayla yetinelim: Bir bütün olarak bakıldığında Thatcher projesinin en sinsi ve tehlikeli yanı, yalnızca kamu ile özel arasındaki sınırları bulandırması ve bu konudaki tartışmanın söylemini baştan şekillendirmesi değildir; Tory hükümeti aynı zamanda özel sermayenin gücünü ve ayrıcalıklarını artırmak için kamu bütçesini etkili biçimde kullanmıştır.

ŞİRKETLER VE ŞİRKET ELİTİ

Elinizdeki kitabın temel tezlerinden biri şu: 20. yüzyılın sonlarının Batılı kapitalist demokrasilerinde çağdaş sanat, diğer kültür ürünleriyle birlikte, şirketler ve farklı bir biçimde de olsa üst düzey yöneticileri için, hem maddî hem de simgesel değer taşıyan bir mübadele aracı gibi işlev görüyor. Bu çalışmada kullanılan ampirik verilerin çoğu, çözümlene birimi olarak şirketi temel alıyor; gelgelelim şirketler yalnızca soyut kavramlar değil, kendilerine özgü sosyal nitelikleri ve hedefleri olan erkeklerin ve az sayıda kadının yönettiği ticarî kuruluşlar. Bu araştırma ve başka bazı bulgular şunu gösteriyor: Yönetim kurulu başkanının, genel müdürün, profesyonel şirketlerdeki büyük ortak veya ortakların kararları, şirketlerin sanata müdahalesini çok büyük ölçüde belirliyor.⁵ Basında sık sık bu üst yöneticilerin, bu “elitin eliti”nin, özellikle de büyük şirketleri yönetenlerin, büyük hatta “çılğınca” bir sanat tutkusu besledikleri yolunda haberler çıkar. Ama bu insanların, şirketlerin sanat girişimlerinde söz sahibi olmaları rastlantı değil; bunu, elit statülerinin ve sınıfsal heveslerinin dayanağını oluşturan bir toplumsal temayüz [*social distinction*] aracı olarak görmek gerekir. Sanata şirket müdahalesi, birbiriyle bağlantılı bu unsurlar ele alınmaksızın tam olarak değerlendirilemez.

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün geliştirdiği “kültü-